

Relativisme som ideologi

Av Jon Kvalbein. Kronikk i Klassekampen 4. juni, 2007.

Vi lever i tomrommet etter to falne totalitære ideologier. I det 19. århundre rådet optimisme. De vitenskapelige oppdagelsene og den tekniske utviklingen fremmet troen på en fremtid med velferd, harmoni og lykke for alle. Kommunismen og nazismen hadde ulike tanker om hvordan denne visjonen kunne bli realisert.

Kommunismen tegnet et todelt virkelighetsbilde der kapitalistene og arbeiderklassen stod mot hverandre i en uforsonlig interessekamp. Revolusjonen var inngangen til det klasseløse samfunnet. Lenin, Stalin og Mao forsøkte å realisere idéen. Resultatet ble folkemord, fengsler og fattigdom. Som ideologi er kommunismen død. Men den marxistiske todelingen av virkeligheten gjenkjenner vi fortsatt. Nå tales det om "undertrykkerne" og "de undertrykte", eller om "de som diskriminerer" og "de diskriminerte".

Nasjonalsosialismen bygget på sosialdarwinismen og ønsket raserenhet. Jødene og andre som forurenset arvemassen måtte utryddes for å gi den ariske rasen livsrom. Hitlers visjon kostet 6 millioner jøder livet, og kastet verden inn i en meningsløs krig.

De store ideologiernes tid er forbi. Det hører vi i dag fra mange hold. Men påstanden er neppe sann. En ny sekulær religion har erstattet de gamle. Relativismen er blitt vår tids vestlige moteideologi.

Målt opp i mot fortidens totalitære ideologier fremstår relativismen i dag som selvfølgelig, ufarlig og anti-autoritær. I et demokratisk og liberalt samfunn må alle oppfatninger betraktes som likeverdige, tenker mange. Problemet er at dersom alle sprikende synspunkter er like gyldige, kan ingen av dem være sanne. Da blir også valget mellom dem likegyldig. Der likestilling blir den overordnede verdi, gror relativismen. Man blir kritisk til felles normer og absolutte sannheter.

Relativismen har også grunnlag i et menneskesyn. Auguste Comte mente at vitenskapelig tenkning måtte se bort fra menneskets tro og intensjoner. Bare materielle årsaker var gyldige til å forklare menneskets handlinger og holdninger. En samfunnsforskning på dette grunnlag fratar imidlertid mennesket dets mest fremtredende egenskaper, nemlig bedømmelsesevne, fantasi og målrettet aktivitet.

Gjennom de siste 30 årene har samfunnsvitenskapene bidratt sterkt til å gjøre relativismen troverdig. Forskere har brukt darwinismen til å tolke menneskets atferd som resultat av en utvikling, der tilfeldige variasjoner og naturlig utvalg er mekanismene som har formet våre gener. Normer og verdier er blitt redusert til relative kulturprodukter. Personlige oppfatninger og trosoverbevisninger blir da forklart biologisk, sosiokulturelt eller psykologisk. Slike forklaringsmodeller befester troen på relativismen, skriver den franske samfunnsforskeren Raymond Boudon i sin bok "The Poverty of Relativism" (2004).

Skrittet fra relativisme til nihilisme og pessimisme er meget kort. De sekulære ideologiene i det 20. århundre bar med seg håp om en lys fremtid. I dag betraktes fremgangstroen som en illusjon. De muslimske ekstremistenes terroraksjoner og den truende klimakrisen kaster mørke skygger inn i fremtiden. Selv om vår levestandard er høyere enn noen gang, unngår politikerne å gi uttrykk for fremtidsoptimisme.

Manglende fremtidstro kan også tolkes som et resultat av et menneskesyn der menneskets tro og handlinger bare er formet av indre og ytre krefter. Da har mennesket ingen bevisst mulighet til å snu utviklingen. Kanskje er dette menneskesynet en viktig grunn til den politiske krisen Vesten opplever. Det er et faktum at mennesker motiveres av tro, mål og visjoner. Felles for alle mennesker er at de er selvopptatte og selvbevisste. De har prosjekter, mål, visjoner og trosoverbevisninger. Tro har skapt historie og vil fortsatt gjøre det. Uten tro på varige verdier, blir livet meningsløst. Relativismen er ikke til å leve med.

I Norge har relativismen fått stilltiende status som overordnet ideologi. Skolens KRL-fag fremstiller alle religioner og livssyn som likeverdige. Det er uproblematisk på akademisk nivå. Men skolen oppdrar ved kulturformidling. En skole som ikke har noe å anbefale på troens område, oppdrar til relativisme. Også alle samlivsformer skal fremstilles som likeverdige. Regjeringen fremmer lov om at to av samme kjønn kan inngå ekteskap på like linje med mann og kone. Lesbiske par skal få adopsjonsrett. Alt annet er "diskriminering", får vi vite. At det snarere er diskriminering av barn å plassere dem med to mødre fremfor mor og far, vil man ikke høre. Det er de voksne som skal respekteres for sitt valg av verdier og livsstil, så lenge de ikke strider mot norsk lov.

Mediene opphøyer relativismen til offentlig sannhet. Enhver teori som legitimerer relativismen, får status og oppmerksomhet. Motforestillinger blir ofte overhørt. En idé kan i dag få gjennomslag, ikke fordi den er "sann", men fordi den er "nyttig". Forskere og mediefolk kan ha et ubevisst ønske om å legitimere sitt eget utsvevende liv ved å hylle og normalisere en kulturel relativisme som ikke er i overensstemmelse med tradisjonelle verdier. En dogmatisk relativisme kan til og med stemple ethvert forsøk på å videreformidle overordnede verdier som en trussel mot menneskets verdighet.

Kulturel relativismen strider mot vanlige folks oppfatning. De aksepterer ikke den tanke at verddivurderinger bare er private eller determinerte. Folk flest har sans for at det finnes absolutte verdier og normer.

Norsk lov og norske tradisjoner har hatt røtter i et kristent verdigrunnlag. Nå ønsker politikere å fjerne grunnlovsformuleringer og formålsparagrafer som knytter staten til et livssyn. Resultatet blir neppe livssynsnøytralitet, men relativisme. Demokratiet skal verne om religioners og livssyns frihet til å hevde sin sannhet. En relativistisk ideologi vil kolliderer med religioner og livssyn som presenterer seg som sanne. Der hvor relativismen blir betraktet som sann, er det nemlig ikke rom for andre sannheter. Relativismen kan bli vår neste totalitære ideologi.

Jon Kvalbein